

S végül arról a konkrét csöndről is illene még szólnom, melyről az Ács-vers beszél. Azt hiszem, ezt a csöndet is a kritika vonta misztikus ködbe. A kísértés nagy volt, hiszen mióta Tolsztoj, aztán Rimbaud feképnél hagyta az irodalmat, majd Valéry, Rilke nagy hallgatásai után a kérdés állandóan napirenden van. A dada és a vele rokon izmusok másfelől artikuláltak hangosságukkal hirdették, hogy a művészet ostobaság. A nagy dezertálások és robbantások okai között az a legállandóbb, hogy a vers nem változtatja meg a világot. A megváltás álmának és a teljesség vágyának kudarcai és a nagy elhallgatások valamiként összefüggnek. A csönd kérdése tehát valóban nagy kérdés, lehet róla értekezni.

Hogy Ács elhallgatásai mögött is ilyenfajta meddőségerzés, értelmetlenség-tudat rombolna, nem tudható. Azzal számolnunk kell, hogy tehetsége nem eruptív természetű, a teljességvágy láza sem égette úgy, hogy lírai ihleteit kiszámíthatta volna. A magyarázatot, mint írtam, én alkat és közeg viszonyában keresném.

Bizonyos csak abban vagyok, hogy az ő csöndje nem a túlfinomult formák iránti csömör következménye. Ellenkezőleg: nem érzi a megnevezést méltónak ahhoz, amiről beszélnie kellene. *Csönd helyett vers* című költeménye nyíltan fölfedi ezt a „titkot”. Kosztolányi „En feleségem, jó és drága-drága” kezdetű ódájára emlékeztet ez a vers. Az is azzal kezdődik: „eddig neked dalt alig-alig írtam, | mert nem bíztam tintában és papírban, | s féltem, hogy elhull a szavak virága.” Az említett Ács-vers is arról beszél, hogy a szerelem, melyről verset kellene írnia, nem fér el a versben, a vers áttaposna rajta, elűzné az alázat csöndjét, az áhítatos némaságot: a kimondatlan verset, mely nagyon kellett a zajos, rekedt versekre és a szívre takarónak. Így fejeződik be:

*szépnek szeretném a szót. De mégsem,
mégsem fér belé a szerelem.
Hordd inkább te, tiszszirmú, szűz edényben
óvatosan, a két tenyereden.*

A kritika által emlegetett csöndhöz tehát úgy van köze ennek a csöndnek, hogy az adottnál még finomabb, bensőségesebb, alázatosabb, személyesebb beszéd hiányában hallgat el a költő. S nem az élmény hiánya miatt, hanem annak érdekében: hogy különös szépsége, varázsa el ne romoljon a versben — a „rekedt” és „hangos hahók”-ban.

S ebben az értelemben Ács csöndje a még eredetibb, árnyalatosabb verskultúra argumentuma is.

DÉR ZOLTÁN

KÖLCSÖNÖS ÉS FOLYAMATOS MAGYAR—DÉLSZLÁV KULTURÁLIS ÉS IRODALMI KAPCSOLATOK DOKUMENTUMAI

DAVID ANDRÁS: *Délszláv epikus énekek — magyar történeti hősök.*
Forum, Újvidék, 1978.

Ellentétben azzal az újabban divatozó kritikusi módszerrel, mely szerint a tárgyalt mű eredményeit csak úgy melleleg érintve, magát a mű-

vet csak mintegy ürügyül használva, a bíráló-ismertető a maga fölényes tudásával, nagyobbának és átfogóbbnak látszó ismeretanyagával

igyekszik imponálni az olvasónak — Dávid András monográfiájának ismertetése során mindenekelőtt a szerző új tudományos eredményeire kívánjuk az olvasó figyelmét felhívni. Ez persze nem jelenti egyúttal a bíráló megjegyzések elhallgatását, de olyan olvasót (is) feltételezve, aki még nem olvasta a könyvet, ezeket úgy fejtjük ki, hogy előbb a szerző teljesítményét, a tudományos megismeréshez nyújtott hozzájárulását igyekszünk feltárni, s utána a vele való esetleges vitánkat.

Hogy mindjárt előljáróban Dávid András egyik új tézisére hívjuk fel a figyelmet, emeljük ki a délszláv—magyar kulturális és irodalmi kapcsolatok elé helyezett hangsúlyos jelzőket, a *kölcsönös-t és folyamatos-t*, melyekben a monográfia egészéből következő egyik fontos felismerés nyert megfogalmazást. A magyar—délszláv kulturális és irodalmi kapcsolatokról, különösen pedig a magyar hősök feltűnéséről a délszláv epikus énekköltészetben az a szélteben elterjedt vélemény — a szerző nyomán nyugodtan kimondhatjuk, hogy tévhit — uralkodik, hogy azok legfőbb indítéka „a közös törökellenes harci vállalkozásokban... keresendő”. Noha a könyvnek középpontjában nagyjából szintén ez a korszak és annak magyar hősei állnak, Dávid András mégis megfelelő nyomatékkal emeli ki, hogy a munkájában felölelt tárgy — „a XIV. és XVI. század közötti periódusban élő és ténykedő hiteles magyar személyekről évszázadokig alakult délszláv énekananyag” — korántsem jelenti a magyar vonatkozású délszláv énekhagyomány teljességét, hasonlóképp a magyar—délszláv történelmi-társadalmi és művelődési kapcsolatokról tükröződésének a teljességét sem — noha igen fontos és gazdag fejezetét képezi —, hanem csupán egyik láncszemét. Ez egyúttal azt jelenti, hogy e gazdag és sokrétű népköltési anyag nem képzeltető el megfelelő előzmények nélkül, amint hogy folytatása is van „a Rákóczi—Thököly-anyagon át egészen a Kossuth Lajost szerepeltető énekig”. A régi, egyoldalú és antidiagnostikus tétel — mint a szerző meggyőzően kimutatja — figyelmen kívül hagyja egyfelől a magyar—délszláv államközi, művelődési és irodalmi kap-

csolatok (viszonylagos) folyamatosságát, másfelől pedig annak a délszláv énekszerző gyakorlatnak a folyamatosságát, mely az államok és népek közötti érintkezéseket mint hírvívó és terjesztő visszhangozta.

Ugyancsak kivételes figyelmet érdemel az a törekvése a szerzőnek, hogy kimutassa, illetőleg bőséges bizonyító anyagára hivatkozva kikövetkeztesse, hogy a magyar énekszerzésben hasonló folyamatosság létezett a tárgyalt időszakban — és előtte is —, mint a délszlávban, aminek alapján teljesen indokolt a kettő kölcsönhatásáról beszélni. Első pillanatra ez az állítás is meglepően hangzik, hisz meglehetősen köztudott a XVI. század előtti magyar szóbeli énekköltészet mostoha sorsa, illetőleg az a tény, hogy az említett század történelmi énekeit és széphistóriáit megelőző szóbeli költészetből alig maradt valami az utókorra. Miután azonban a könyv törzsanyagában ismételtelen rámutat egy-egy motívum magyar eredetére, magyar epikus énekekből való származására, s különböző — főleg külföldi — történeti kútfőkből, utalásokból stb. kimutatja a hasonló énekek kétségtelen létezését, teljesen indokoltan írja le az *Összefoglalás* című zárószakaszban a következőket: „... a kölcsönösségen alapuló magyar—délszláv kulturális és irodalmi érintkezési folyamat semmiképpen sem korlátozható csupán az egyik irányra, s a rokon vonások nem az egyoldalú hatásokat, hanem egy gazdagon áramló költészeti anyag mindkét irányú intenzív vérkeringését jelzik.”

Mint már említettük, Dávid András igen szigorúan és pontosan körülhatárolja kutatásának tárgyát, könyvtárolja anyagát, s azt a XIV. és a XVI. század között élt és ténykedett, történetileg hiteles magyar hősökre korlátozza: Nagy Lajos királytól Ozorai Pipón (Filippo Scolarin), Zsigmond király olasz származású kalandor hadvezérére, I. Jagelló Ulászló magyar—lengyel királyon, Székely János horvát—szlavón bánon, Szilágyi Mihályon, Hunyadi János sógorán, majd Hunyadin, Mátyás királyon, Dóczy Péteren keresztül Kinizsi Pálig. Érthető és szükségszerű tehát, hogy rendkívül részletesen, minden árnyalatra figyelve ismerteti az énekekben szereplő

történelmi eseményeket — pl. a vár-
nai, az első és második rigómezei
ütközetet — és a bennük részt ve-
vő magyar hősokeket, majd apróléko-
san elemzi az epikai és a történel-
mileg hiteles események és tettek
közötti megfeleléseket és különbsé-
geket. Különösen a különbségek, az
eltérések elemzése érdekes, mert a
nép szemléletére, illetőleg a népi
ének szerzés némely műhelytitkaira
vet fényt, tehát magán az elemzés
eredményén túlmutató tanulságok-
kal is szolgál. Az a tény például,
hogy a magyar hadvezetés rosszul
mérte fel az ellenség erejét a vár-
nai ütközet előtt (esetleg Hunyaditól
féltette a győzelem dicsőségét, s
nem hallgatva tanácsára, vesztébe
kergette Ulászló királyt), majd sú-
lyos vereséget szenvedett, noha a
csata előtt oktanulni hetvenkedett,
mindéz számos délszláv epikus ének-
ben ismételtlen a hetvenkedő kato-
na éppen nem hízelgő jelzőjét ra-
gasztotta a magyar hősoke, még
Hunyadira is, aki pedig ilyesmiben
valóban nem marasztalható el. A
nép és a költője azonban hajlamos
az általánosításra, a részletek nagy-
vonalú kezelésére. Hasonló, mond-
hatnánk, méltatlan sorsra jut szá-
mos énekben az ugyancsak híres
törökverő, Kinizsi Pál is. De vajon
nem a nép igazságos ítélete jut-e
kifejezésre abban, hogy a Mátyás
fekete seregében oly vitézül harco-
ló hadvezért elítéli, amiért az igaz-
ságos király halála után maga is
pártfogója és fölemelője nagy mű-
vének lerombolói, az országpusztí-
tó oligarchák sorába állt?

Hasonlóképpen érdekes általa-
nos tanulságokkal szolgálnak az
énekköltészet alakulására, az ének-
szerzők módszerére vonatkozólag az
olyan elemzések, amelyek a történe-
ti esemény vagy hős emlékének,
alakjának időbeli eltávolodása és
elmosódása következtében az ese-
mények és hősalakok kontamináló-
dásához, összekeveredéséhez vezet-
nek. Az énekszerzők gyakran alkalmaz-
nak kliséket, kész elemeket, s ha
az esemény és szereplője fele-
désbe merül, a nevét gyakran helye-
zik más környezetbe vagy jellemét
könyvedén ruházzák át más szerep-
lőre.

E történelmi személyiségek epi-
kai és valós alakjainak összetétele
ugyan magában is rendkívül érde-

kes, amellet, hogy egy egész törté-
nelmi korszak képét eleveníti fel
az olvasó előtt, mégpedig ama kor-
szakét, amely a magyar államiség
virágkorát (Nagy Lajos, Mátyás bi-
rodalma) és le hanyatlásának közvet-
len előzményét jelenti. Egészében
azonban mégis az ének vizsgálatá-
nak bizonyos egyoldalúságát mu-
tatja. A szerző ugyanis leginkább
meg is elégszik annak kimutatásá-
val, hogy mi felel meg a történelmi
tényeknek egy-egy énekben, s mi
tér el attól. Csak nagy ritkán me-
részkedik ennél tovább, mint példá-
ul a mindig kedvező színben és sze-
rpeben feltüntetett Székely bánfi
(banovic Sekula) alakjával kapcsolat-
ban, aki Hunyadi rigómezei csatá-
jában esett el. Erről, a Hunyadi,
illetőleg Magyar Janko nevéhez fű-
ződő egységes hősepeikai tradícióról
olvashatjuk a következőket: „A csatát
művészi szempontból tudatos és
merész célzatossággal előrehelyezett
események előzik meg. Az első ös-
zülük a budai király hűgának és
Székely bánfinak az eljegyzése. En-
nek az eseménynek közvetlenül a
csata elé helyezése kiválóan ellen-
pontozza az élet ígéretes, vonzó, de-
rűs voltát a közeli halál sötét ár-
nyával szemben. Ez az előzmény
föltétlenül szükséges ahhoz, hogy a
vesztett csata és Székely bánfi ha-
lála a legteljesebb súlyával jusson
kifejezésre.”

Legfőbb kifogásunk a könyv szer-
kezeti felépítése ellen van. Itt nem
is csupán a sok-sok ismétlésre gon-
dolunk, amiért előre is mentegető-
zik a szerző, de ezek is meglehető-
sen zavarók. Ha például már vagy
tizedszer említi az egyik XVII. szá-
zadban lejegyzett énekgyűjteményt,
igazán nem fontos mindannyiszor
a lejegyzés idejét is feltüntetni. Még
bántóbb ennél a fejezetek szinte tel-
jesen azonos felépítése, különösen
pedig az elmondottak szájarágó
megismétlése az összefoglaló szaka-
szokban. Ezek ugyanis nem a várt
új következtetéseket tartalmazták
a kifejtettek alapján, hanem a mon-
dottak rövid ismétlését, mint a haj-
dani tankönyvekben, ahol az ilyen
summagzatot kövérrel szedték és a
diákokkal fejből bevágták. Ez a
könyv felnőtteknek szól!

Helyenként az értekező stílus is
döcögős, a fogalmazás túlon túl kö-
rülmenyes, sőt magyartalanság is

előfordul benne. Első olvasásakor még elírásnak vélné az olvasó, de harmadszori-negyedszeri ismétlődésekor már „következetes” tévesztésnek kell minősítenünk a „házasodik valakivel” kifejezést. (146, 147, 149, 165. l.) (Különbösen Szerbhorvát—magyar nagyszótárunk is így fordítja: „özeniti sa devojkom — feleségül veszi a lányt”).

E részletkérdésekre vonatkozó megjegyzéseink és kifogásaink ter-

mészetesen mit sem vonnak le Dávid András tudományos munkájának értékéből és úttörő jelentőségéből. Ez utóbbi jelentőségét főként abban kell látnunk, hogy a sok részletmunka után elsőnek vizsgálta e több mint két évszázados történelmi korszak hiteles eseményeinek és személyiségeinek helyét és szerepét a délszláv epikus énekköltészetben a maga sokrétűségében és monográfikus egységében.

JUHÁSZ GÉZA

MUNKÁSSORSOK, VILLANÓFÉNYBEN

KALAPIS ZOLTÁN: *Bánát könyve*.
Forum, Újvidék, 1979.

Amióta Kalapis Zoltán szabadriporterként járja Vajdaságot, s olykor-olykor — szélesebb horizontok felé tekintve — az országot, tényfeltáró, sokoldalúan megvilágított riportjai, riport- és tárcasorozatai újságírásunk, publicisztikánk megbecsült darbjai lettek.

Erről már a Magyar Szóban megjelent első közlésükkor is meggyőződhattünk, de most, hogy az 1976 és 1978 között napvilágot látott riportok többségét *Bánát könyve* címmel egy 258 oldalas könyvként is olvashatjuk, határozottan leszögezhetjük: Kalapis Zoltán higgadt, megbízható és hiteles (helyel-közzel hézagpótló) riportjai új színeket, íze- ket, mindenekelőtt pedig új tartalmakat hoztak újság- és krónikáírásunkba tájunkon.

Ezek a riportok az egyszerű, kétekezi emberek életét mutatják be, azok életét, akik a szántóföldeken, a tanyavilágban, az olajfúró tornyok tövében, a gazdasági udvarokban, a gyárakban, erdőekben, vagy éppen a Deliblati-homokpusztán dolgoznak és állják a mindennapi erőpróbákat saját maguk és mások — a közösség, az előrehaladás — érdekében. Munkássorsokról tudósít tehát Kalapis; életerejükben levő és már erejükben megcsappant munkáso-

kat, idős földműveseket, nyugdíjas juhászokat, volt uradalmi cselédeket, itthon és idegenben is szerencsét próbáló embereket mutat be, közelnézetből, villanófényben.

Riporterünk többnyire a szenvtelen, tárgyilagos krónikás szemével figyel és írja meg a dolgokat, a tények összegyűjtése és feldolgozása alapján. Nagyjából úgy, ahogy arról egy helyütt — személyiségét, riporteriténjét ritkán előtérbe hozva — így vélekedik: „A krónikás feladata... csak az, hogy megnézze és lejegyezze, ami volt és ami van. Kenyere a tények gyűjtése és feldolgozása, nem a jövőbe nézés, mert ez, még ha támpontok sokasága folytán a jövő beláthatónak látszik is — csak találgatás.”

Világosan kiderül ebből is, de a riportokból, a hazai tájakról és emberekről szóló tudósításokból még inkább, hogy Kalapist elsősorban az itt és most élő emberek élete, világa érdekelte — és érdekli —, ám ugyanakkor messzebből, a népelet rejtettebb összefüggéseiről, olykor az évszázadok mélyéről is tájékozódni igyekeznek, s ilyenkor korabeli krónikára, könyvekre, feljegyzésekre, mulandónak vélt hírlapi cikkekre, vagy épp történelmi és művelődéstörténeti dokumentumokra tá-